

Rivierverbreding en rivierdynamiek – flora en fauna van grindbanken

Verlag veldwerkplaats *Rivierenlandschap*

11 september 2009, Grensmaas

Inleiders: Gijs Kurstjens

Gastorganisatie: Vereniging Natuurmonumenten

Aanleiding voor deze veldwerkplaats is het project 'Maas in Beeld'. Binnen dit project is gekeken naar de succes- en faalfactoren van 15 jaar ecologisch herstel langs de Maas, welke processen daarbij belangrijk zijn en wat de gevolgen zijn voor rivier- en natuurbeheer. Door veldwerk (2006-2009) zijn indicatieve flora (200 soorten), insecten en soorten van land-waterovergangen (libellen, waterplanten) in beeld gebracht.

Tussen 1990 en 2006 is de oppervlakte natuurgebied langs de Maas toegenomen van 100 tot 1500 hectare. De volgende herstelmaatregelen hebben geleid tot dit succes:

- afgraven van de voedselrijke kleilaag,
- blootleggen van grind en zandgrond, waar mogelijk deze opbrengen als afdeklaag,
- stimuleren van processen gericht op stroomgeulverbreding en oeverafkalving.

Naast herstelmaatregelen is vervolgbeheer essentieel:

- verfijning middels extensieve begrazing, vooral begrazing inzetten in voedselrijke situaties bij opbrengen van voedselrijke afdeklaag en direct na de oplevering,
- creëren van hoogwatervluchtplaatsen voor fauna.

Proefproject Meers: Grensmaas

We beginnen de veldwerkplaats met een bezoek aan de Grensmaas bij Meers. Deze locatie is sinds 1998 het voorbeeldproject van de toekomstige Grensmaas en heeft een oppervlakte van 53 hectare inclusief waterplas. De Grensmaas is de enige grindrivier in Nederland en België en was ooit een brede, ondiepe rivier. In dit gebied is er door ondiepe grindwinning meer ruimte voor de rivier gekomen en daarbij ook meer ruimte voor natuurontwikkeling. Sinds 1997 is men gestart met begrazingsbeheer op de noordoever van de toenmalige Julianaplas. Het gebied was eigendom van Firma L'Ortye maar is inmiddels verworven en in beheer bij Vereniging Natuurmonumenten. De hoge dynamiek heeft het gebied te danken aan een groot verval in de rivier waardoor er stroomversnelingen ontstaan die de vorming van kleine en grotere eilandjes tot gevolg hebben. Naast eilandvorming vindt er ook grindafzet plaats op lagergelegen terrein wat een uitstekende bron is voor bijzondere pioniersvegetatie. De variatie in hoogte en breedte van het landschap, deels ontstaan door grondwinning, leidt tot spontaan groeiende grindruggen, erosiekolken, hoogwatergeulen en een schiereiland met ooibos.

Op dit traject zijn tevens maatregelen genomen in de vorm van grinddrempels en oeververstevigingen. Het doel hiervan is om enerzijds de bedding van de Maas als grensrivier te handhaven en anderzijds verdroging van kwelgebieden aan de Vlaamse rand van het Maasdal (Kempisch Plateau) tegen te gaan door de rivierbodem zich niet verder te laten insnijden. De grinddrempels hebben als groot nadeel dat ze stilstaand water creëren in een van nature stromend systeem. Mogelijk neemt dit negatieve effect op lange termijn af indien de rivier de bedding ophoogt tijdens hoge afvoeren.

Gradiënten

De verschillende gradiënten en overgangen, grindbanken, de hoger gelegen stroomgeulverbreding en de nog hoger gelegen weerdverlaging, waren in het veld duidelijk te onderscheiden in vegetatieontwikkeling. Op de hoger gelegen weerdverlaging was de vegetatie het best ontwikkeld als stroomdalgrasland. Hier vonden we een rups van de koninginpage op wilde peen, bruin blauwtje en diverse plantensoorten, zoals witte munt, wit vetkruid, rode ogentroost, ijzerhard en berm- en fijne ooievaarsbek. De zone van de stroomgeulverbreding heeft op deze locatie te kampen met slibafzet van de Maas en een zwakke stroming met veel algengroei tot gevolg. Dit wordt veroorzaakt doordat er parallel aan de rivier een kunstmatige grinddam is aangelegd waardoor de stroomgeulverbreding niet kan doorstromen bij lage afvoeren. Op de lage grindbanken groeiden veel kosmopolieten.

Wilgengroei

Naast deze prachtige stroomdalflora groeit er op een aantal plekken ook wilg. Rijkswaterstaat bestrijdt deze wilgen door ze te klepelen. Deze beheermaatregelen zijn niet duurzaam. Door te klepelen maken struwelen meer takken als ze weer uitgroeien. Dit ergert de stuwing, de stroming neemt af en er zet zich meer slib af, waardoor er nog meer verrijking ontstaat.

Kerkeweerd

De tweede locatie die we bezoeken is de Kerkeweerd langs de Grensmaas bij Stokkem (B). Hier is een hoge zomerdam langs een natuurgebied verwijderd en is een bedrijf gesaneerd dat binnen het winterbed lag. Hierdoor is de invloed van de Maas op de ontwikkeling van het achterliggende natuurgebied versterkt. Grootschalige graafwerkzaamheden zijn hier opvallend, vooral omdat het erg on-Nederlands is. Naast het verwijderen van de hoge zomerdam, is grind teruggebracht in de Maasbedding en is zand opgebracht als deklaag. De terreinen waar schrale grond waren opgebracht als deklaag, lieten een kwalitatief hoog gewaardeerde vegetatie zien, met onder andere witte munt, wilde marjolein en kleine kaardenbol.

Succes- en faalfactoren

De belangrijkste factor voor herstel is rivierdynamiek, dat een situatie gecreëerd moet worden, waarin zand en grind zich afzetten en zaden worden verspreid. Begrazing zorgt voor finetuning. Begrazing is dus niet de juiste knop om aan de draaien als niet de juiste

resultaten behaald worden. Het vormt het puntje op de i. Als de begrazingsdruk wordt opgevoerd, gaat namelijk de structuur weg, die juist belangrijk is voor de fauna. Kortom:

Succesfactoren:

- rivierdynamiek,
- landbouw omzetten naar natuur,
- vervolfbeheer: gemengde begrazing als finetuning (met rund en paard).

Faalfactoren:

- nog weinig inrichting (geulen, maaiveldverlaging) ten bate van rivierdynamiek,
- water- en slibkwaliteit,
- gebrek aan grof sediment,
- fauna-isolatie (het is belangrijk dat er een verbinding is met drogere stukken).

Meer informatie:

www.maasinbeeld.nl - hier vind je ook het rapport 'Proefproject Meers'
of Gijs Kurstjens, 024-3223180, g.kurstjens@planet.nl

